



דברי משה

וישב – חנוכה
עיקר התיקון של חנוכה במידת
הענוה



יעקב דה הז 8/7 רמות א' ירושלים

02 - 5715091

©

~ 2 ~

וישב – חנוכה

עבודת ימי החנוכה במידת הענוה

הרמב"ן זצ"ל בתחילת פרשת בהעלותך כותב, שהטעם שנס חנוכה נעשה על ידי מתתיהו ובניו הכוהנים, היה זה שכר על חלישות דעתו של אהרן הכהן בזמן חנוכת המשכן¹.

דעתו של אהרן הכהן חלשה מחמת שהיה עניו

ועדיין צריך ביאור, למה השכר על אותה חלישות דעת אצל אהרן היתה בנס חנוכה על ידי החשמונאים, ובהדלקת הנרות בכל שנה ושנה בימי החנוכה?

¹ היה זה כאשר כל הנשיאים נתבקשו להביא קרבן לרגל האירוע המכונן, ורק אהרן, הוא ושבטו, רק הם לא נטלו חלק בחגיגה, עובדה זו גרמה לאהרן הכהן חלישות דעת.

על כך פייס אותו הקדוש ברוך הוא: "שלך גדולה משלהם", מסביר רש"י הקדוש שהגדולה היא בכך שאהרן זכה להדליק ולהטיב את הנרות בכל יום, בעוד ששאר הנשיאים הביאו קרבן חד פעמי.

אכן בפירוש הרמב"ן שם מקשה על פירוש זה: "למה נחמו בהדלקת הנרות, ולא נחמו בקטורת בקר וערב, ששבחו בו הכתוב ישימו קטורה באפך, ובכל הקרבנות, ובמנחת חביתין, ובעבודת יום הכפורים שאינה כשרה אלא בו, ונכנס לפני ולפנים, ושהוא קדוש ה', עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו, ושבטו כלו משרתי אלוהינו?"

זאת ועוד שואל הרמב"ן זצ"ל מה הטעם לחלישות הדעת הזו, והלא קרבנו גדול משל הנשיאים, שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה כל ימי המילואים. ואם תאמר שהיו חובה ונצטוו בהם, וחלשה דעתו על שלא הקריב נדבה כמוהם לחנוכת המזבח, גם הדלקת הנרות שניחמו בה חובה ונצטוו עליה?

לכן כותב הרמב"ן זצ"ל, אבל ענין ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על חנכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, וכותב הרמב"ן שם שהוא מצא במגלת סתרים לרבינו נסים בשם המדרש שכיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, דבר אל אהרן ואמרת אליו, יש חנכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות, ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה, וחנכה שקרויה על שם, והיא חנכת בני חשמונאי, ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנכת המזבח עכ"ל.

פשוט שאותה חלישות דעת שאחזה באהרן הכהן, לא נבעה מקנאה או פגיעה, על כך שהוא לא נטל חלק בהבאת הקורבנות והנשיאים האחרים כן², אצל מלאכים רמי מעלה כמו אהרן הכהן, דברים מסוג זה לא תפסו מקום כלל ועיקר³, אם כן צריך להבין למה חלשה דעתו.

שמה בשבילי אין הקדוש ברוך הוא מקבל שבטו של לוי

התשובה לשאלה זו נמצאת בדברי המדרש בפרשת בהעלותך (פרשה טו סימן ו) זה לשון המדרש: "והיה [אהרן] אומר, אוי לי שמה בשבילי אין הקדוש ברוך הוא מקבל שבטו של לוי".

זו הסיבה שחלשה דעתו של אהרן, הוא לא קינא בשאר הנשיאים, חששו היה שמה חס ושלום הוא אינו ראוי להביא קרבן

² גם כאשר נבחר משה אחיו הצעיר להיות המנהיג של כלל ישראל, למרות שאהרן היה גדול ממשה, והיתה לו סיבה לקנא ולהיפגע, כפי שאכן חשש משה ולכן התעכב שבע ימים מללכת למצרים בשליחות ה', וביקש מהקדוש ברוך הוא "שלח נא ביד תשלח" מפרש רש"י הקדוש בספר שמות (פרק ד פסוק יג) ביד מי שאתה רגיל לשלוח, והוא אהרן, והשיב לו הקדוש ברוך הוא לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה, אלא וראך ושמח בלבו ומסביר רבינו בחיי שם שלא היו מתקנאים במעלתם זה על זה.

³ שהרי אהרן הכהן היה אחוז במידת הענוה כמו משה רבנו, שכן גדלותו של משה התבטאה בדבריו למתאוננים בפרשת בשלח (פרק טז פסוק ז): "ונחנו מה", ומשה אמר ונחנו בלשון רבים, לומר שגם אהרן אחיו היה באותה דרגה כמותו, כן כותב רבי יהושע הורביץ מדיז'קוב זצ"ל בספר עטרת יהושע פרשת קרח (אות יג) שגם אהרן הוא בבחינת מה, וכך לשון המגרא במסכת חולין (פ.ט.): "אמר רבא ואיתימא ר' יוחנן: גדול הנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם. דאילו באברהם כתיב ואנכי עפר ואפר, ואילו במשה ואהרן כתיב ונחנו מה". כן כותב בכלי יקר בספר שמות (פרק כח פסוק יז) על דברי ה' למשה רבנו בפרשת שמות (פרק ד פסוק יג): "וראך ושמח בלבו", שמרוב הענוה שבו לא נתקנא בשררת משה אחיו הקטן ממנו בתולדה עיי"ש, ובבתי מדרשות [חלק א – מאמר גדולה ענוה] איתא: "גדולה ענוה שבה נשתבח אהרן, בנוהג שבעולם בבני אדם מכבד אדם בית בבגדים בלות שמה מתעטף הוא בכל כליו ומכבד את הבית, אבל אהרן לבש שמונה בגדים, ודומה כחתן בחופתו ואפילו הכי והרים את הדשן, עי' עוד באבות דרבי נתן (פרק כד): "הוי מתלמידי של אהרן עניו כדרך שהיה אהרן". אם כן לגבי אהרן ודאי לא הפריעה העובדה שאחרים נבחרו והוא לא, מה שכן העסיק אותו למה הוא לא נתבקש להביא קרבן, הוא ניסה להבין מה לא טוב בו, כפי שהבאנו בפנים מדברי המדרש.

לה', שמא אינו רצוי אצל ה'", מזה קיבל אהרן חלישות הדעת, זה הדבר היחיד שהטריד אותו ולא נתן לו מנוח.

"שמא בשבילי אין הקדוש ברוך הוא מקבל שבטו של לוי"

אולי אני אשם בכך !

שלא נטעה ! אין מדובר כאן בסוג של הלקאה עצמית שנבעה מדימוי עצמי נמוך אצל אהרן קדוש ה'.

לא ולא !

חלישות דעת זו של אהרן נבעה ממידת הענווה שהיה אחוז בה, בתור נשיא השבט, הוא באמת הרגיש שהוא לא ראוי מספיק לייצג את שבט לוי, כפי שכותב מוהצ"א מדינוב זצ"ל באגרא דכלה פרשת וירא : "שכן דרך הצדיקים שמאשימים את נפשם"⁴.

נמצא לפי זה, שכל מה שזכינו לנס חנוכה, הוא בזכות מידת הענווה של אהרן הכהן, ענוה שבאה לידי ביטוי בחלישות דעתו, כאשר לא נתבקש להביא קרבן בחנוכה המשכן, על זה ניתן לו השכר של הדלקת נר חנוכה במשך הדורות.

עבודת הימים של חנוכה על מידת השפלות והענווה

בספר בת עין [דרושים לחנוכה] כותב רבי אברהם דב מאווריטש זצ"ל, שעבודת הימים של חנוכה הם במידת הענווה, רמז לזה מוצא הרב בדברי אברהם אבינו בספר בראשית (פרק כב פסו' ה) : "ואני והנער נלכה עד כה", שהוא מרמז על חנוכה שהוא כ"ה כסליו, ואח"כ אמר "ונשתחוה", להשפיל את עצמו שהוא בחינת ענוה ושפלות, ולכן אחר שסתמו את הי"ג פרצות שעשו היונים בחומת הסורג, תקנו חכמים שבאותו הדור י"ג השתחוויות, כמבואר במסכת מדות (פ"ב מ"ג), ולכן אמרו במסכת שבת (כא:) שגר חנוכה מצוה

⁴ וכן כותב התפארת שלמה מרדומסק זצ"ל [חג סוכות] : "כי כן דרך הצדיקים לראות תמיד בעצמם חסרונות רבים, כי במקום גדולתו שם תמצא ענוותנותו".

להניחו בתוך עשרה כדי שבואו להדליק את הנרות יכרע וישפיל עצמו, ואמרו שזמנה משתשקע החמה שהוא בחינת השתחוויה, כמאמר הכתוב בספר נחמיה (פרק ט פסו' ו) וצבא השמים לך משתחווים עיי"ש⁵.

⁵ כעין זה כותב גם רבי יהושע הורביץ מדיז'יקוב זצ"ל בספר ספר אמרי נועם [לזאת חנוכה] כי עיקר חנוכה, הוא שיבוא האדם לידי שפלות רוח, ולקנות מידת ענוה לעצמו. ועל כן מנורת חנוכה קנתה מקומה למטה בארץ ג' טפחים רומז להכנעה עיי"ש.

בספר אמרי אמת [חנוכה ליל ג] כותב רבי אברהם מרדכי אלתר מגור זצ"ל, שעניין זה רמז בפסוק "ולענוים יתן חן", חן היינו חנוכה, שעל ידי ענוה והכנעה יכולין לקבל הטהרה, וצריכים לראות שתישאר, וכפי שאדם הוא בהכנעה כך יש לו חן בשמים עיי"ש. רמז נוסף מובא בספר זיכרון דברים מבעל האמרי מנחם מאלכסנדר זצ"ל [חנוכה עמו' לד] בדברי הגמ' בפרק במה מדליקין: "מאי חנוכה", שכל ענין החנוכה הוא בבחינת ונחנו מה עיי"ש.

כן נרמז ענין זה במה שמובא בספר אבודרהם חנוכה, ש"חנוכה" הוא נוטריקון ח' נרות והלכה כבית הלל, היינו בח' ימי החנוכה בהם אנו מדליקים נרות, יש לזכור את דברי הגמ' במסכת עירובין (יג:) שהטעם שנקבעה הלכה כבית הלל מפני שענותנים הם, ולהחזיק במידה זו

עוד אמר הרב מצאז שליט"א [הובא בחצרות החיים כסליו – טבת תש"ס גליון יט עמו' כב] רמז לזה במה שתקנו להדליק נר חנוכה על פתח הבית, כי הפתח הוא רמז לענוה, שכביכול אחר כל העבודה והדביקות בהי"ת, אדם מרגיש עצמו שהוא רק בפתח, ועדיין לא עשה כלום בעבודתו, כפי שכותב רבי אלימלך מליזענסק זתע"א בספר נועם אלימלך [ליקוטי שושנה] שעיקר מדת הצדיקים כך היא, בכל מה שעובד יותר להבורא ברוך הוא, הוא מבין יותר שאינו יכול להגיע אל תכלית העבודה, כי אין סוף בדבר, וזה הוא עיקר הבנת הצדיק, שמבין זה שאינו יכול לבא אל התכלית הגמור, והיא היא העבודה, וזהו שאמר הכתוב פתחו לי, פירוש הצדיק אומר שיפתחו לו השערי העבודה לבא בס לעבוד הבורא, לפי שסובר שלא עשה כלום עדיין ולא פעל בעבודתו כלל עדיין, ומשיבין לו זה השער לד', פירוש היא היא עיקר העבודה, לידע זה שאינו יכול לגמור בהעבודה, כי דבר שאין לו סוף ותכלית.

עוד נראה להוסיף רמז מדברי דוד המלך בספר תהלים (פרק קלא פסו' א) ה' לא גבה לבי ולא רמו עיניי, [הוא מזמור קל"א בגימטריה "ענוה", וכן המלים "לא גבה לבי", בגימטריה חנכה.

עיי' עוד בספר בני יששכר [מאמרי חודש כסלו – טבת מאמר ב – אור תורה אות ח] מביא מוהצ"א מדינוב זצ"ל בשם הרב הקדוש הרוקח זצ"ל, שתקנו להדליק בחנוכה ל"ו נרות [בלי השמש] כנגד האור הראשון ששימש לאדם הראשון ל"ו שעות כמו שאמרו רז"ל בפסיקתא [פר' כ"ג], וכתב עוד שזה רמז בזה שעל אות ט' שעל האות ט' בפסוק וירא אלקים את האור כי טוב יש על הט' ד' תגין, להורות על ד' פעמים ט' שעולה ל"ו רמז של"ו שעות

ההבטחה נאמרה לאהרן בפרשת המנורה

והנה, ממה שנאמר קיבול שכר זה לאהרן הכהן דווקא בפרשת בהעלותך, בפרשה הפותחת במצות הטבת והדלקת המנורה בבית המקדש, משמע שיש קשר בין נס חנוכה והתקנה להדליק בו נרות, לעבודת המנורה שהיתה נעשית בבית המקדש.

וצריך לברר את הקשר בין שתי מצות אלה, מצות הדלקת נר חנוכה והדלקת המנורה בבית המקדש, למה נרמז על נס חנוכה והדלקת נרות בו לדורות בתורה, דווקא בפסוקים העוסקים בהדלקת המנורה?⁶

האיר האור הגנוז שמכוחו דלקה המנורה כל שמונת הימים, וכנגד זה תקנו להדליק ל"ו נרות של חנוכה, ובבני יששכר שם הוסיף ששאר האותיות של טו"ב הם ו"ב בגימ' ח', לרמז על ח' יומין דחנוכה ידליקו ל"ו נרות עיי"ש, [ועיי' במדרש רבה בראשית (פ"א, אות ב) שהקדוש ברוך הוא גנז את האור שנברא ביום הראשון כדי שלא ישתמשו בו הרשעים, ובספר בעל שם טוב על התורה פרשת בראשית (אות כז) כותב: "ושמעתי מאדוני אבי זקני נ"ע זלה"ה, היכן נגנז האור ההוא, ואמר שה' יתברך גנזו בתורה, ולכן משתמשים צדיקים בכל דור ודור באור ההוא (כב) היינו על ידי התורה, שיש בה אותו האור, שיכולין להסתכל בו מסוף העולם ועד סופו" עכ"ל, על דרך רמז דברי הגמרא במסכת עבודה זרה (יט:)] "אין טוב אלא תורה, שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם, תורתי אל תעזובו", היינו שאחר שנגנז אותו אור שישמש ביום א' של הבריאה, הנרמז במילה טוב, אין אפשרות להשתמש בו רק על ידי התורה, [ועיי' במדרש תנחומא פרשת נח שגנזו בתורה שבעל פה, ויש בה ל"ו מסכתות [עם תלמוד בבלי 4], ולזה צריך מידת הענוה, לכן זכה משה רבנו להוריד את התורה כי העידה עליו התורה שהיה עניו מכל האדם, ונתנה התורה על הר סיני שהיה עניו, וכן כותב הבעל הטורים זצ"ל על הפסוק בפרשת שמות (פרק ב פסוק ב) "ותרא אותו כי טוב", שבמילה טוב יש ה' תגיין, ב' בטי"ת וא' בוא"ו וב' בבי"ת, [כנראה שכך היתה המסורת] לומר שעתיד לקבל חמשה חומשי תורה עיי"ש, ולזה בזכות הענוה של משה שלו, וזה רמזו במילה טוב לפי המובא במחזור ויטרי [סימן תקכב] שהאות ט' שבפסוק "ותרא אותו כי טוב הוא", היא אות גדולה, וכידוע שאות גדולה היא פי ארבע מאות קטנה [עיי' מגן אברהם (סימן לב ס"ק א)] "צריך לכתוב ד' דאחד כל כך גדולה כמו ד' דלת"ן קטנים", ולפי זה באות טית במילה טוב שהיא גדולה, היא כמו ד' פעמים ט', כפול חמש תגיין גימטריה מ"ה, שמרמז לענוה בבחינת "ונחנו מ"ה".

⁶ אומנם ודאי יש קשר בין בין נרות חנוכה שאנו מדליקים בעל יום מימי החנוכה לנס שנעשה בהדלקת המנורה במקדש אחר הניצחון במלחמה, מטעם זה נפסק בהלכות חנוכה (סימן תרעא סעיף ז) שבבה"כ מניח את החנוכיה בכותל דרום וזה זכר למנורה שמקומה

המנורה מרמזת לתורה שבעל פה

במסכת בבא בתרא (כה:): אומר רבי יצחק, שכל הרוצה להחכים בתורה⁷ ידרים, וסימניך מנורה בדרום.

מבואר שהמנורה בבית המקדש היתה מרמזת לחכמת התורה הקדושה.

בספר שיח יצחק חלק א [דרוש לסיום הש"ס] שלכן היתה המנורה מורכבת ממ"ט חלקים, כ"ב גביעים, ט' פרחים, י"א כפתורים, ז' קנים, רמז למ"ט שערי בינה שנבראו בעולם, וגוף המנורה הוא נגד שער החמישים של הבינה עיי"ש.

בפירוש העמק דבר לספר במדבר (פרק ח פסוק ב), כותב הנצי"ב זצ"ל, שבמנורה היו שבעה קנים. רמז לכך שבתורה שבעל פה נכללים שבע חכמות, שבלי ידיעה בכל החכמות האלה, אי אפשר לבא לכמה עיקרי תורה. [כמו שיעורי כלאים, ועוקצין, וקדה"ת, ועוד הרבה עניני שיעורים] עיי"ש.

עוד היו במנורה הטהורה ששה קנים, הם היו יוצאים משני צדיו של הקנה האמצעי, והם מכוונים כנגד ששה סדרי משנה, שהששה סדרי משנה הם פירוש לתורה שבכתב⁸, שלתורה שבכתב היה רומז הקנה האמצעי.

במקדש בדרום כמו שכותב המשנה ברורה שם (ס"ק מ), כאן השאלה היא למה היה צריך להיות הקשר הנס של חנוכה במנורה דוקא.

⁷ בפשוטו כוונת רבי יצחק היא מי רוצה להחכים בתורה, ולא סתם להיות אדם חכם, ואף שגם זה נעשה ממלא על ידי עסק התורה, עיי' כתב סופר שמות (פרק כה פסוק לא) "ושלחן מרמז על המחזיק ומנורה על העוסק בתורה כדאמרו ז"ל [ב"ב כה:]: הרוצה להעשיר יצפין, להחכים ידרים, וסימנך מנורה בדרום ושולחן" והוא פשוט.

⁸ כלשון המדרש תנחומא פרשת נח (סימן ג): "ונתן לנו את התורה בכתב ברמז צפונות וסתומות ופרשום בתורה שבע"פ וגלה אותם לישראל, ולא עוד אלא שתורה שבכתב כללות ותורה שבע"פ פרטות, כן לשון רבינו בחיי שמות בפרשת כי תשא (פרק לד פסוק כז) כותב,

את המנורה היו מדליקים ב"שמן", שגם זה רומז לחכמת התורה כמו שנאמר בשיר השירים "שמן תורק שמך", שהכוונה היא לתורה הקדושה שהיא שמותיו של הקדוש ברוך הוא, כדברי הגמרא במסכת ברכות (יא.): "מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שכינה כנגדו? שנאמר כל מקום אשר אזכיר את שמי, אבוא אליך וברכתיך".

השמן בו הדליקו את המנורה היה צריך להיות "כתית", שזה רמז לעמל התורה, כדברי האור החיים הקדוש בתחילת פרשת תצוה (פרק כז פסוק כ): "פירוש שצריכין לעסוק בתורה ולכתת גופם וכחם, על דרך אומרו זאת התורה אדם כי ימות באהל עיי"ש.

כדי לזכות לתורה צריך ענוה

במסכת בבא קמא (פב.) איתא: "דורשי רשומות אמרו, אין מים אלא תורה, שנאמר: הוי כל צמא לכו למים".

במסכת תענית (ז.) שאל רבי חנינא בר אידי: למה נמשלו דברי תורה למים? ועונה על כך: "לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה.

מבואר שכדי לזכות לתורה, צריך שיהיה העוסק בה אחוז במידת הענוה, מידה זו הינה תנאי הכרחי לכך שהתורה הקדושה תקנה לעוסק בה⁹.

שהמשנה שהיא התורה שבעל פה היא הפירוש של התורה שבכתב, היינו שהתורה שבכתב מתגלה ומתפרשת על ידי המשנה שהיא השורש של התורה שבעל פה.

⁹ על מצות תפילין כותבת התורה בפרשת בא (פרק יג פסוק ט): "והיה לך לאות על ירך, ולזכרון בין עיניך, למען תהיה תורת ה' בפיך", וביאר במשך חכמה שם שהתפילין הם סיבה הוא אל הלימוד עיי"ש, היינו שעל ידי קיום מצות תפילין הוכשר ללימוד התורה, ועי' ברמב"ם הלכות תפילין (פרק ד הלכה כה): "קדושת תפילין קדושתן גדולה היא, שכל זמן שהתפילין בראשו של אדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמים" עכ"ל, היינו שעל ידי שהוא עניו הוא מוכשר ללימוד התורה

האור החיים הקדוש בפרשת יתרו (פרק יט פסו' ב) כותב שמידת הענוה היא מעיקרי ההכנה לקבלת התורה, וזה נרמז במה שכתבה התורה שם: "ויבואו מדבר סיני" [אף שבפסוק הקודם נאמר: "ביום הזה באו מדבר סיני", א"כ יודעים אנו ששם חנו ולמה וחזר אמר ויבואו מדבר סיני], כותב האור החיים הקדוש, שבזה בא לרמז, שבאו בני ישראל לקבל את התורה, כאשר היו מוכשרים במידה זו של הענוה, כמדבר הזה שהכל דורכים עליו עיי"ש.

ועדיין יש לברר, מדוע באמת כדי לזכות לתורה צריך להיות אחוז במידת הענוה, למה היות הלומד עניו הוא תנאי הכרחי ומבוא לכך?

מכח מידת הענוה זוכין לכוון לאמת

במסכת עירובין (יג.) אומר רבי אבא בשם שמואל, שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו, והללו אומרים הלכה כמותנו, יצאה בת קול ואמרה, אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל, וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי, ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.

מבואר שמכוח מידת הענוה שהיתה מושרשת בהלל ובתלמידיו באופן בולט, זכה לכך שתקבע הלכה כמותו לדורות ולא כבית שמאי.

ולכאורה יש להבין, כיצד ייתכן שנקבעה הלכה כבית הלל רק מחמת שהיו ענוותנים, וכי הלכה נקבעת לפי אופיו של האומר, המכריע בדבר הלכה הוא לכאורה מי שיותר מכוון לאמיתה של תורה.

בספר באר הגולה [באר החמישי] כותב המהר"ל זצ"ל: "שאלו דברים כולם הוא סיבה עצמית שיאמר דברים אמתיים לפי ההלכה,

כי מאחר שהן נוחין, נמשך דבריהן אחר האמת, כי כאשר יכעוס הרי מכח הכעס נראה שרוצה להחזיק דבריו בכח וביד חזקה, ורוצה לנצח, והוא סר מדרך האמת, וגם מפני שהן עלובין הוא סבה שאמרו דברים לפי ההלכה, שאם לא כן מכח שרוצה להתגדל על בעל מחלוקתו, הוא סותר דברי בעל ריבו, אף על גב שאין האמת אתו" עכ"ד.

מבואר בדברי המהר"ל זצ"ל, שאחת המעלות של מי שהוא עניו, שבכוחו לכוון אל האמת, כיון שאינו חפץ להתגדל, ואינו חפץ להחזיק דבריו בכוח, אזי כאשר ישמע דבר אמת מיד יקבלו, ומימלא זוכה שנקבעת הלכה כמותו, כי ודאי כוון אל האמת.

במסכת סנהדרין (צג:) דרשו על הפסוק בספר שמואל א' (פרק טז פסו' יח): " ... הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי, ידע נגן, וגיבור חיל, ואיש מלחמה, ונבון דבר, ואיש תאר, וה' עמו", "וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום".

גם דוד המלך זכה לכך שתפסק הלכה כמותו משום שהיה ענותן, כפי שאמר על עצמו בספר תהלים (פרק כב פסו' ז): "ואנכי תולעת ולא איש", וכן איתא במסכת סוטה (י:): "לדוד מכתם שיצא ממנה דוד שהיה מך ותם לכולם" פירש רש"י מך עניו עיי"ש, ובמדרש תהלים (מזמור ג) איתא על הפסוק בספר שמואל ב' (פרק טז פסו' יג): "וילך דוד ואנשיו בדרך" וכי באויר היה להם לילך? אלא הלכו בדרך ענוה". ועיין בשל"ה הקדוש [הגהות לספר במדבר דברים – חוקת] דכוונת דוד המלך ע"ה בתהלים (פרק עג פסו' כב): "ואני בער ולא אדע בהמות הייתי עמך", שאמר בהמות בלשון רבים, [שהיה לו לומר בהמה לשון יחיד], אלא דוד המלך ע"ה דיבר דרך ענוה, אמר בהמות, כי אני שני פעמים בהמה, האחד שלא אוכל לירד לעומק הענין, ולא זו אלא אף זו, שאני בהמה ולא באתי אפילו להשגה להשיג שאי אפשר לי להשיג". ובספר רוח חיים על אבות

(פרק ו משנה ה) כותב הגר"ח מוולאזין זצ"ל שזה ביאור דברי חז"ל במשנה שם שהתורה נקנית בענוה.

משה רבנו זכה להוריד את התורה בזכות הענוה

מטעם זה זכה משה רבנו להיות זה שיוריד את התורה הקדושה לעולם, לפי שהוא היה ענו גדול, כפי שהעיד עליו הקדוש ברוך הוא בפרשת פנחס (פרק יב פסו' ג) : "והאיש משה ענו עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה".

כאשר היה צריך משה רבנו לכתוב על עצמו בתורה את השבח : "והאיש משה עניו מאד", מחמת ענוותנותו הוא לא היה מסוגל לעשות כן, לכן הוא השמיט מהמילה עניו את האות י', במקום והאיש משה עניו הוא כתב ענו¹⁰, האות י' מרמזת למידת הענוה

¹⁰ בילקוט שמעוני פרשת כי תשא (רמז תז) איתא : "רבי יהודה בר נחמן אמר כשמשא כתב את התורה נשתייר בקולמוס קימעא והעבירו על ראשו ומשם נעשו לו קרני ההוד" ע"כ. ובספר חנוכת התורה פרשת כי תשא הקשה היאך הדעת סובלתן לומר אצל הקדוש ברוך הוא שנשתייר דיו בהקולמוס וכי לא ידע מתחלה כמה דיו יספיק לכתובת התורה כולה עד שלקח יותר מהצורך והוא דבר תימה. ועוד קשה בדברי המדרש דהקשה מהיכן זכה ומתריך על ידי הדיו, הא הקושיא היה מאיזה זכות בא לו זאת. ותיריך הרב זצ"ל על פי מה דאיתא במדרש שבשעה שאמר משה מחני נא מספרך, נמחה שמו בפרשת תצוה שלא נזכר שמו כי אם בלשון ואתה תצוה וכו'. והנה בהיות שהקב"ה יודע אחריתו של דבר מראשיתו והיה בתוך הקולמוס דיו לצורך כתיבת כל התורה כולה, אך כשאמר משה מחני נא, חל עליו עונשו ולא נזכר שמו בפרשת תצוה, נמצא דאותו דיו שהיה ראוי לכתוב משה היא נשאר בהקולמוס, ובעבור שראה הקדוש ברוך הוא שמשא מסר נפשו על כלל ישראל, אותו זכות נתפרע לו שקינח הקולמוס בציצית ראשו, ובעבור זה זכה לקרני הוד על שמסר נפשו על ישראל עוד מתריך הרב זצ"ל דידוע דהוה ליה למשה רבינו עליו השלום לכתוב עניו מאד, וכתב ענו בלא יו"ד, אם כן נשתייר השיעור דיו לכתוב יו"ד עיי"ש, וכן כותב האוה"ח הקדוש בפרושו לספר שמות (פרק לד פסוק כט) : "ומצינו שהעידה התורה על משה שעניו מאד מכל האדם, וכשאמר ה' לכתוב הדברים מצינו לו שלא כתב עניו אלא ענו חסרה יו"ד, ואף זה מן הענוה, ובשכר זה זכה לקרני הוד, כי הפליא ברצונו יתברך, גם ה' הפליא חסדו לו בשנותו מכל האדם, והוא מה שרמזו רבי יהודה באומרו נשתייר בקולמוס קמעא, והוא אות יו"ד שהיה צריך לכתוב, ולא כתב לרוב ענוותנותו וממנה זכה כנזכר" עכ"ל.

כידוע¹¹, [היא האות הכי קטנה בין הכ"ב אותיות, ובנוסף ראשה כפוף.

הילל הזקן רמוז במנורה

בספר מגלה עמוקות פרשת ואתחנן (אות עד) כותב רבי נתן שפירא זצוק"ל [כך מובא גם בשו"ת מהרי"ל החדשות (סי' רד)] שבסופי תיבות של הפסוק "אל ל מו"ל פנ"י המנור"ה יאירו שבעת הנרות" נרמז שמו של הילל¹².

ולכאורה צריך להבין את כוונת דבריו הקדושים, מה הקשר בין הילל הזקן לפרשת בהעלותך, ולמה נרמז שמו של הילל בפסוק זה העוסק בהטבת והדלקת המנורה?

הילל המשיך את משה רבנו בהפצת התורה שבעל פה

בסוף ספר דברים (פרק לד פסו' יב) מסיים משה רבנו את כתיבת התורה הקדושה במילים: "ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל". גם בסופי התיבות של המילים משה לעיני כל ישראל נרמז שמו של הילל.

¹¹ במסכת מנחות (כט:): דרש ר' יהודה בר ר' אילעאי על הפסוק בספר ישעיהו (פרק כו) "כי ביה יי צור עולמים" אלו שני עולמות שברא הקב"ה, אחד בה"י ואחד ביו"ד, ואיני יודע אם העולם הבא ביו"ד והעולם הזה בה"י, אם העולם הזה ביו"ד והעולם הבא בה"י, כשהוא אומר: "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", אל תקרי בהבראם אלא בה"י בראם, [הוי אומר: העולם הזה בה"י, והעולם הבא ביו"ד], כעיי"ו איתא בתלמוד ירושלמי מסכת חגיגה (פרק ב הל' א) רבי אבהו בשם ר' יוחנן, בשתי אותיות נבראו שתי עולמות העולם הזה והעולם הבא, אחד בה"א ואחד ביו"ד מה טעמא כי ביה יי צור עולמים ואין אנו יודעין אי זה נברא בה"א ואי זה מהם נברא ביו"ד אלא מן מה דכתיב אלה תולדות השמי' והארץ בהבראם בה"א בראם הוי העולם הזה נברא בה"א והעולם הבא נברא ביו"ד עיי"ש, וכיון שהעולם הבא נברא באות יו"ד הדרך לזכות לעולם הבא עוברת דרך מידה זו של הענוה, כדברי הגמרא במסכת סנהדרין (פח:): "שלחו מתם איזהו בן העולם הבא? ענוותן ושפל ברך, שייף עייל שייף ונפיק, וגריס באורייתא תדירא, ולא מחזיק טיבותא לנפשיה" עיי"ש. נמצא שהאות יו"ד מרמזת לענוה.

¹² [עיי' בספר ים של שלמה מסכת גיטין (פרק ד אות ה) ובבית שמואל אבן העזר (סי' קכט) ובשו"ת ב"ח החדשות (סי' פז) מה שכתבו בזה]

בסיום כתיבת התורה, רמז משה רבנו לכלל ישראל, שעוד עתיד לבא אחריו הילל, שהוא ימשיך את הפצת התורה בעולם, בדורו וממנו והלאה יתרבה בעולם באופן בולט החלק בתורה הנקרא תורה שבעל פה.

דבר זה רמוז במה שאמר הי"ת "הוא יהיה לך לפה, ר"ת הילל, הכוונה בזה לתורה שבעל פה [עי' במסכת עירובין (נד). תנא: תלמיד אחד היה לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש, לאחר שלש שנים שכח תלמודו. אמר ליה שמואל לרב יהודה: "שיננא, פתח פומיך קרי, פתח פומיך תני, כי היכי דתתקיים ביך ותוריך חיי. שנאמר כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא, אל תקרי למצאיהם אלא למוציאיהם בפה], חלק זה בתורה עתיד לבא לידי ביטוי ביתר שאת ובאופן בולט בדורו של הילל.

הילל הזקן היה אחוז בענוה כמו משה רבנו

בספר שער הגלגולים [הקדמה אות לד] כותב רבנו האריז"ל: "והנה משה תחלה היה הבל בן אדה"ר, ואח"כ נתגלגל בשת, ואח"כ בנת, ואח"כ בשם בן נח. וזה סוד (שמות פרק לג פסו' יב) "ואתה אמרת ידעתיך בשם", רמז גלגולו בשם. "וגם מצאת חן בעיני", רמז גלגולו בנת אביו. כי נח הם אותיות חן, בסוד ונח מצא חן... אח"כ, באו הלל ושמאי, ושניהם משרש הבל, אלא שהלל הוא מצד החסד של הבל, ושמאי הזקן מצד הגבורה של הבל. ולכן תמצא כי אמר השי"ת למשה 'היה לך לעזרני, ונרמז בר"ת הלל, ולכן משה והלל, שניהם היו ענותנים כנודע... "עב"ל.

מבואר בדברי רבינו האריז"ל, שמשה רבנו והילל הזקן, שניהם היו משורש אותה נשמה, מנשמת הבל בנו של אדם הראשון.

אכן מצאנו כמה הקבלות בין משה רבנו להלל, משה רבנו היה נשיא ישראל, וכך גם הלל היה נשיא ישראל כמבואר במסכת פסחים (סו.), על משה רבנו נאמר בספר דברים (פרק לד פסו' ז):

"ומשה בן מאה ועשרים שנה במתו", וגם הלל חי מאה ועשרים שנה כמבואר בילקו"ש תורה (רמז תתקסה), ועוד מצינו שהיו משה רבנו והילל שניהם סמל ודוגמא למידת הענווה, בספר במדבר (פרק יב פסו' ג) אומרת התורה: "והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", וגם על הילל נאמר במסכת שבת (ל:): "לעולם יהא אדם ענותן כהלל".

משה רבנו מסייע להלל על ידי הוספת האות י' לשמו

במסכת שבת (פט.). אומר רבי יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקדוש ברוך הוא שהיה קושר כתרים לאותיות. אמר לו [הקדוש ברוך הוא] משה, אין שלום בעירך? אמר לפניו כלום יש עבד שנותן שלום לרבו? אמר לו היה לך לעזרני?! מיד אמר לו ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת".

בספר מגלה עמוקות פרשת ואתחנן (אות עד) כותב רבי נתן שפירא זצוק"ל, לבאר את טענת הי"ת כלפי משה "היה לך לעזרני", על פי המבואר שמשה רבנו בהיותו עניו השמיט את האות יו"ד מהמלה עניו ובמקום לכתוב "והאיש משה עניו" כתב "והאיש משה ענו" בלא יו"ד, [לעיל כתבנו שהסיבה שהשמיט משה רבנו דוקא אות יו"ד, היא היות ואות זו מרמזת למידת הענווה, [האות יו"ד היא האות הקטנה בכ"ב אותיות, בנוסף לזה גם ראשה כפוף].

בדברי הי"ת למשה רבנו היה לך לעזרני, כותב המגלה עמוקות זצ"ל, שאמר הי"ת למשה שיתן סיוע להלל שעתיד לבוא אחריו, וזה רמזו במילים "היה לך לעזרני" ר"ת הלל [בלא יו"ד], העזרה שאותה רצה הי"ת שיתן משה להלל היא, שישפיע עליו מהבחינה של מידת הענווה שהיה אחוז בה, וזה על ידי הוספת האות יו"ד לשמו של הלל, אותה יו"ד שהשמיט משה מהמילה עניו, שהיה לו לתנה להלל שהוא כאמור המשכו של משה, והוא עתיד להעמיד את התורה שבעל פה בדורו.

לכן בפסוק "ועתה יגדל נא כח ה'" כתובה המילה יגדל עם יו"ד רבתי [גדולה], זה לרמז לאותה יו"ד שהושמטה מהמילה עניו על ידי משה, שהתוספה לשמו של הלל, והוא נכתב הילל ולא הלל, מכוחה קיבל הילל שהוא המשכו של משה, השפעה ממידת הענוה של משה שתביא לידי כך שתקבע הלכה כמותו, כדברי רבי אבא בשם שמואל במסכת עירובין (יג:) מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן, מפני שנוחין ועלובין היו, ושונים דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.

יון – מידת הגאווה

"זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון"

(משלי פרק כא פסו' כד)

בספר פרי צדיק (חנוכה אות ב) כותב רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל, שהיונים נקראו זדים כנגד קליפת הכבוד שהיא התנשאות וגסות רוח, כמו שנאמר: "זד יהיר לץ שמו". והוא מנגד לקדושת התורה שנקרא בקדושה כבוד, כמו שאמרו בחולין (קלג.): "ואין כבוד אלא תורה, שנאמר כבוד חכמים ינחלו". וכן כותב רבי צדוק הכהן זצ"ל בספר ישראל קדושים (אות ט) שקליפת יון היא תאוות הכבוד ושררה עיי"ש.

יון – קליפת נחש

בספר שם משמואל במדבר (תרע"ו) כותב הרב זצ"ל, שד' מלכיות, הם כנגד ד' כחות הטומאה, שרף עקרב נחש וצימאון, מלכות בבל שרשה בכח הנקרא שרף, מלכות מדי שרשה בכח הנקרא עקרב, מלכות יון היא כנגד כח הנקרא נחש, ומלכות אדום היא כנגד הכח הנקרא צמאון עיי"ש.

במדרש רבה פרשת תרומה (פרשה לה סימן ה) מובא הכוונה בחלום של דניאל מעוהי וירכתיה די נחש, היא למלכות יון שנמשלו

לנחושת, כי יסוד היניקה של יון היא מהקליפה הנקראת נחש, [לשון נופל על לשון¹³], שהיא מידת הגאווה וגסות הרוח, בילקוט שמעוני בראשית (רמז כה) מובא, שקודם שהחטיא הנחש את חוה, הוא הלך הנחש ונגע באילן, התחיל האילן לצוות, רשע אל תגע בני, אל תבואני רגל גאווה, וכן כותב בפירוש יוסף בכור שור (בראשית פרק ג פסו' ו) שעל ידי ששמעו אדם וחוה לנחש ואכלו מעץ הדעת, מיד נכנסה בהן ערמומיות וגאווה וגסות, וקנאה ותחרות, כעיי"ז כותב רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל בספר פרי צדיק פרשת ויחי, שהנחש הכניס בחוה קליפת הגאווה עיי"ש¹⁴.

היונים התנגדו לחכמת התורה בגלל גאותם

"... זודים ביד עוסקי תורתך".

(מתוך על הניסים)

בימי החשמונאים כותב רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל החלה התפשטות התורה שבעל פה, אך זה לעומת זה עשה האלוהים, ולצד התרבות התורה הקדושה, היתה גם התגברות של החכמה היוונית שהיא היפך חכמת תורה שבעל פה.

מצד חכמתם כותב רבי צדוק זצ"ל, היה להם התנשאות וגסות רוח, והם התלוצצו מכל אמונות הקודמות, ואף מעבודה זרה וכישוף.

¹³ בפרשת חקת מצוה הקדוש ברוך הוא את משה "עשה לך שרף ושים אותו על נס", ואומרת התורה "ויעש משה נחש נחשת" משה עשה נחש ולא שרף כפי שאמר לו ה' יתברך, כותב רש"י הקדוש שם (פרק כא פסו' ט): לא נאמר לו לעשותו של נחשת, אלא אמר משה הקדוש ברוך הוא קוראו נחש, ויאני אעשנו של נחושת, לשון נופל על לשון עיי"ש

¹⁴ עיי בפירוש הרמב"ן לספר בראשית (פרק יד פסו' א) שעילם, זו מלכות יון, מוהביא ראיה מדברי רבי יוסי במסכת ע"ז (י). שש שנים מלכו [יון] בעילם, ואחר כך נתפשטה מלכותם בכל העולם כולו, ובמסכת סנהדרין (כד). איתא שעשרה קבין גסות ירדו לעולם, תשעה נטלה עילם ואחת כל העולם כולו.

עוד מסופר במסכת תענית (יח): על ניקנור שהיה אחד מאפרכי יוונים היה, ובכל יום ויום היה מניף ידו על יהודה וירושלים, ואומר: אימתי תפול בידי וארמסנה וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, קצצו בהונות ידיו ורגליו ותלאום בשערי ירושלים ואמרו: פה שהיה מדבר בגאווה וידיים שהיו מניפות על ירושלים תעשה בהם נקמה.

ובכלל זה רצו לבטל גם התורה הקדושה ודברי נבואה, כי אמרו אם היה מציאות נבואה בעולם, שהשם יתברך ידבר עם בני אדם, היו הם משיגים זה. ומחמת שלא השיגו בחכמתם דברי התורה, לא האמינו בדברי תורה, שאמרו שאין חכמה בעולם, רק מה שהם משיגים, ועל כן נקראים זדים עכ"ד.

בספר מסילת ישרים (פרק כב) מאריך הרמח"ל זצ"ל לבאר, שאחד הגורמים העיקריים להשתרשות הגאווה באדם היא ריבוי החכמה. וז"ל שם: "הנה החכמה היא המביאה יותר את האדם לידי התנשאות וגאווה" עכ"ל.

כלל ישראל נצלו מגלות יון בזכות יעקב אבינו

בפירוש אור החיים לספר שמות (פרק כז פסוק כ) מביא בשם זוהר חדש, שד' הגליות אליהם גלו כלל ישראל, מכל אחת מהן נגאלו בזכות אחד האבות, מגלות הראשונה [בבל] נגאלו בזכות אברהם אבינו ע"ה, מהגלות השנייה [מדן] נגאלו בזכות יצחק אבינו ע"ה, ומהגלות השלישית [גלות יון], נגאלו בזכות יעקב אבינו ע"ה¹⁵ עיי"ש.

בפשוטו השייכות של יעקב אבינו לגלות יון, היא בכך שעיקר מגמתה של מלכות יון הרשעה היתה "להשכיחם תורתך", לכן בזכות יעקב אבינו שהוא בחינת התורה הקדושה, ונקרא "יושב אהלים", הם באוהלי שם ועבר ששם ישב ועסק בתורה, כן איתא בזוהר [פרשת ויצא דף קמו עמוד ב]: "על שלשה דברים העולם

¹⁵ מהגלות הרביעית והאחרונה גלות אדום, נגאל במהרה בזכות ועל ידי משה רבנו ע"ה, שהוא היה הגואל הראשון ממצרים, וזה רמז בר"ת של הפסוק בקהלת מ'ה ש'היה הוא שיהיה, מי שהיה הגואל הגלות הראשונה מצרים הוא יהיה הגואל בגלות האחרונה, שהיא מקבילה לגאולת מצרים, כדברי הנביא מיכה (פרק ז פסוק טו): "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", וידועים דברי האור החיים הקדוש בפרשת ויחי (פרק מט פסוק יא) "כי גלות ד' שבו יגלה הגואל העצום צריך שתהיה ביד ישראל מצות עסק התורה וזולת זה יתעכב מבוא", ובפרשת תצוה (פרק כז פסוק כ) כתב האור החיים הקדוש: "ולזה נתארך הגלות כי כל עוד שאין עוסקים בתורה ובמצות אין משה חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה".

עומד, על התורה, ועל העבודה, ועל גמילות חסדים, התורה דא יעקב", [בשפת אמת פרשת זכור (תרנ"ד) כותב "כי יעקב אבינו הוא עצם התורה]. ומידתו היתה אמת: "תיתן אמת ליעקב", ובמסכת ברכות (ה:): איתא אמת זו תורה, שנאמר אמת קנה ואל תמכור, לכן דווקא בזכותו זכו כלל ישראל לנס וניצלו מגלות יון.

אכן לפי דרכנו יש לומר עוד, שהטעם שהיתה ההצלה מידי היונים הרשעים בזכות יעקב אבינו. היא מחמת שהיה יעקב אבינו אחוז גם הוא במידת הענוה, כמו שאמר על עצמו: "קטונתי מכל החסדים ומכל האמת", וכן נאמר בספר עמוס (פרק ז' פסו' ה) "יעקב כי קטן הוא". ופירש הרד"ק בספר ירמיהו (פרק מט פסו' טו) שקטן הוא שפל ונבזה כמו קטונתי מכל החסדים עיי"ש.

החשמונאים היו ענוותנים

"... וזדים ביד עוסקי תורתך".

(מתוך על הניסים)

ווא"ת למה אומר זדים ביד עוסקי תורתך ולא אומר דבר והיפוכו כמו שאמר בכל האחרים וי"ל כי דרך הפסוק לקח דכתיב בתהלים (פרק קיט פסו' נא): "זדים הליצוני עד מאד מתורתך לא נטיתי". (בית יוסף אורח חיים סימן

ניצחונם של החשמונאים על היונים במידה רבה היה משום שבכל מאבקם ביונים הם נהגו בענוה, על אף הניצחונות המזהירים שנחלו בשדה הקרב, ניצחונות שחרגו מגבולות מסגרת הטבע, בכל זאת הם לא ייחסו את התהילה לעצמם, אלא תלו את הכל בהי"ת. בספר יוסיפון מובא שיהודה בנו של מתתיהו, זה שניהל בפועל את כל המערכה מול היונים, היה נקרא "יהודה המכבי", וזה על שם שכאשר היה יוצא לקרב מול היונים, היה רגיל לומר מי כ'מוכה ביאים ה' [ר"ת מכב"י] עיי"ש.

בספר שני לוחות הברית מסכת תמיד, פרק תורה אור (אות ב) כותב עוד, שאותיות מכב"י הם אותיות 'בכיס' שהם ראשי תיבות של ב'רוך כ'בוד י'הו"ה מ'מקומו עיי"ש.

בספר פרי צדיק בראשית (בדרוש לחנוכה אות יד) כותב רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל, שמטעם זה בחנוכה אנו מזכירין את מתתיהו ואת שם אביו יוחנן, ובפורים לא נזכר רק שמו של מרדכי ולא שם אביו, כי השם מתתיהו מורכב משתי מילים, מתת – יהו, שם זה מרמז שהכול הוא מתנת חנם מה' יתברך, וכן השם יוחנן מורכב משתי מילים, יו – חנן, ומרמז שהקב"ה חונן ונותן, ובזה באו חז"ל לומר שרק משום שהיו החשמונאים חדורי הכרה שאין טבע ואין מקרה אלא הכול בגזירת עליון, רק משום שהרגישו כי הכול הוא רק מתת וחנינה מאת ה', רק משום כך זכו לתשועה גדולה.

זהו פירוש מה שאנו אומרים מסרת ... "זודים ביד עוסקי תורתך", היינו שגברו החשמונאים שהיו ענוותנים על היונים הזדים וגסי הרוח, כמו שאנו אומרים בתפילה "מכניע זדים", היינו שעיקר ההתגברות על הזדים היתה להביאם לידי כניעה, וזה נעשה על ידי החשמונאים שנקראו עוסקי תורתך, ונמצא א"כ שגם כאן תקנו לומר דבר והיפוכו, שזדים גסי הרוח הם ההיפך מעוסקי התורה האחוזים במידת הענוה כאמור.

מצוה מן המובחר להדליק בשמן זית

"בפרשת אמור אל הכהנים התחיל שבת ורגלים פסח עצרת ראש השנה ויום הכפורים סכות. וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל וסמיך ליה ויקחו אליך שמת זית זך כתית למאור רמז לחנוכה שמן זית זך מן המובחר". (ספר הרוקח הלכות חנוכה סימן רכה)

"וגם המרדכי (סי' רסח) כתב שמהר"ם היה רגיל להדליק בשמן זית". (בית יוסף סי' תרעג)

אף שכל השמנים כשרים להדלקת נר חנוכה, מצוה להדליק בשמן זית וכן נוהגים¹⁶, הטעם לכך שנהגו להדר להדליק את נרות החנוכה בשמן זית, בפשוטו הוא משום שבשמן זה נעשה הנס בימים ההם, שבו הדליקו החשמונאים את המנורה בחנוכת המקדש¹⁷, לכן נוהגו להדליק בשמן זה כדי לעשות זכר לנס באותו שמן שבו נעשה הנס.

אומנם יש לומר עוד בזה, שההידור להדליק דוקא בשמן זית הוא משום שהזית מסמל את ההכנעה, כדברי המדרש אגדה שמות (פרק כז): "ומה זכה שמן זית מכל השמנים? לפי שאין שמן זית יוצא אלא ע"י כתישה..."

כך כותב האדמו"ר מאזורוב זצ"ל בספר באר משה פרשת תצוה, ששמן זית שבו היו מדליקים את המנורה בבית המקדש, היה שמן זית "זך", והזכות היא נקיות מכל זיק ושמץ של גאווה.

יוסף הצדיק היה אחוז במידת הענוה

בפרשת השבוע עוסקת התורה ביוסף הצדיק, בקירבה יתירה שרחש לו אביו, הקנאה של האחים בו, החלומות, מכירתו למצרים, והניסיון הקשה עם אשת אדונו.

יוסף כמו יעקב אביו היה גם הוא אחוז במידת הענוה, כאשר נקרא על ידי יעקב אביו ללכת לרעות את שלום אחיו בצאן, הוא אומר ליעקב "הנני, מפרש רש"י הקדוש, לשון ענוה וזריזות נזדרז למצות אביו ואף ע"פ שהיה יודע באחיו ששונאין אותו.

¹⁶ עיי' ברמ"א (סי' תרעג סעי' א) ובמשנה ברורה שם (ס"ק ד) ובשבת (כג.) "אריב"ל כל השמנים כולן יפין לנר, ושמן זית מן המובחר. אמר אביי: מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי אמר האי משך נהוריה טפי [אינו ממהר לכלות כשמן זית], כיון דשמע לה להא דריב"ל מהדר המישחא דזיתא, אמר האי צליל נהוריה טפיי" [צלול ומואר].

¹⁷ עיי' כל בו הל' חנוכה (סי' מד): "יש מדליקים בנרות שעווה... אמנם המצוה המובחרת בשמן זית, לפי שבו היה הנס".

אדם אחר במקומו ובמצבו, היה מנצל את היכולת שלו פתור לחומות, כדי לנכס לעצמו גדולה, ובכך לנסות לשקם את עצמו, אבל יוסף נוהג בענוה, הוא לא מייחס את היכולות שלו לעצמו אל לקדוש ברוך הוא : בלעדי הוא אומר לפרעה, אלה לא כוחות שלי אני רק בשליח : "האלוקים יענה את שלום פרעה".

יוסף גם העיד על עצמו שהוא ירא ה' : "את האלהים אני ירא", כדי להגיע ליראת שמיים צריך להיות אחוז במידת הענוה, כדברי שלמה המלך ע"ה במשלי (פרק כב פסוק ד) : "עקב ענוה יראת ה'".

גלות יון עונש על מכירת יוסף

בפרשת בראשית (פרק א פסוק ב) אומרת : "והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים" במדרש רבה פרשת בראשית (פרשה ב אות ד) מפרש ריש לקיש את הפסוק בגליות : "והארץ היתה תהו ובהו זה גלות בבל, שנאמר ראיתי את הארץ והנה תהו, ובהו זה גלות מדי ויבהילו להביא את המן, וחושך זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן שהיתה אומרת להם, כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל עיי"ש.

הטעם שבקשו היונים שיכתבו כן "על קרן השור", בפשוטו הוא משום שזו הבהמה שהיתה רגילה להיות בבתים ולכן יש בזה יותר פרסום לדבר, וואכן במגילת תענית מובא שהגזירה היתה לכתוב כן גם על מצח החמור, שגם הוא היה מהבהמות המצויות בבתים] או משום שרצו להשריש בהם את הכפירה הזו עוד בהיותם יונקים, לכן בקשו שכך יחרטו על קרן השור שהיה משמש בימי קדם [כך מובא במסכת שבת (לה:)] שמותר לטלטל שופר משום שראוי לגמע בו מים לתינוק].

אכן במגלה עמוקות בפרשת מקץ כותב רבי נתן שפירא זצ"ל לבאר שהיונים בקשו לעקור מעם ישראל את קדושת יוסף הצדיק, לכן אמרו לכתוב כן על קרן השור שהוא רמז ליוסף הצדיק הנקרא

שור, [כך איתא במדרש רבה פרשת וישלח (פרשה עה אות יב) :
"ויהי לי שור וחמור, שור, זה יוסף שנאמר (דברים לג) בכור שורו הדר
לו, [וכן דרשו בפסיקתא זוטרותא פרשת ויחי על דברי יעקב אבינו
(פרק מט פסו' ו) על שמעון ולוי "וברצונם עקרו שור" זה יוסף, שמעון
ולוי אמרו לאחים "הנה בעל החלומות הלזה בא", וראיה לדבר שהרי
במצרים לא לקח יוסף לאסור אותו אלא לשמעון, שנאמר בפרשת
מקץ (פרק מב פסו' כד) : "ויקח מאתם את שמעון ויאסור אותו
לעיניהם", [ברש"י הקדוש כותב שהוא השליכו לבור, הוא שאמר
ללוי הנה בעל החלומות הלזה בא. ונתכוין יוסף להפרידו מלוי שמא
יתיעצו שניהם להרוג אותו עיי"ש].

בגלות יון כותב המגלה עמוקות זצ"ל, תחת הגזירות הקשות של
אנטיוכוס מלך יון, פרע הקדוש ברוך הוא לישראל על החטא של
מכירת יוסף, "מלך יון" בגימטריה הוא יוסף, וכן "אנטיוכוס" שמו של
מלך הוא בגימטריה יוסף עיי"ש.

במסכת שבת (טו.) איתא : "מאה ושמנים שנה עד שלא חרב
הבית פשטה מלכות הרשעה על ישראל". ובספר בניהו בן יהודע
כותב שהכוונה למלכות יון ששלטו ק"ף שנה בזמן בית שני, ומבאר
הגרי"ח זצ"ל שהטעם לשליטת מלכות יון ק"ף שנים מחמת שגלות
יון היה בשביל מכירת יוסף על השלום, ובמכירה בפועל השתתפו
תשעה אחים [ראובן לא השתתף איתם ובנימין לא היה שם] ובפרשת
וישב (פרק לז פסו' כח) כתוב : "וימכרו את יוסף לישמעאלים
בעשרים כסף" תשעה פעמים עשרים הוא ק"פ, לכך שלטה ק"פ
שנים.

חנוכה תיקון לחטא של מכירת יוסף

בספר אמרי נועם על חנוכה (אות מה) כותב רבי יהושע הורביץ
מדיזיקוב זצ"ל : "והנה חנוכה הוא תיקון לזה וניתקן חטא מכירת
יוסף, כידוע מל"ך יו"ן עולה יוס"ף [עיינ במגלה עמוקות ריש פרשת

מקץ, ובפרשת ואתחנן באופן רנב]. על כן נרמז וטב"ח טב"ח והכ"ן, תיבת וטב"ח הוא כ"ה בכסליו, וכל התיבות וטב"ח טב"ח והכ"ן הם אותיות חנוכה, ושאר אותיות עולה ל"ו שהם ל"ו נרות. גם וטב"ח טב"ח והכ"ן עולה כהני"ם, אשר על ידי כהנים נעשה הנס ביום כ"ה בכסליו" עכ"ל.

בספר בראשית (פרק לז פסו' יא) : "ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר", בספר יהודה יעלה לרבי יהודה הכהן ויקנאו בו אחיו אלו היונים מזרעו של עשו אבי אדום אחיו של יעקב אבינו, שהציקו וגזרו גזירות על ישראל, ואביו הוא הקדוש ברוך הוא שמר את הדבר, שמ"ר ראשי תיבות של שבת מילה ראש חודש, הם שלושת המצות שבקשו היונים לבטל מישראל, [כך מובא במגילת אנטיוכוס : "עתה בואו ונעלה עליהם ונבטל מהם את הברית אשר כרת להם אלהיהם, שבת וראש חדש ומילה", [וכן באוצר מדרשים על חנוכה (עמוד 187) מובא שכך יעץ בגריס לאנטיוכוס המלך "לבטל מן יהוד שבתא ירחא ומהילותא"], ובזכות שמסרו נפשם על מצות אלו [כפי שמובא במגילת אנטיוכוס שם איך מסרו נפשם על כך] זכו לשמירה מהי"ת וניצחו את היונים בדרך נס].

בפרשת וישב (פרק לז פסו' כד) אומרת התורה : "ויקחהו וישלכו אתו הברה והבור רק אין בו מים". ובמסכת שבת (כב.) דורש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום, ממשמע שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים? אלא מה תלמוד לומר אין בו מים? מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו.

דרשה זו של רב נתן בר מניומי משמו של רב תנחום על הפסוק העוסק בסיפור מכירת יוסף מובאת במסכת שם בתוך הסוגיה של הלכות חנוכה, ויש לעיין מה ראתה הגמרא להכניס דרשה זו דוקא במסכת שבת באמצע הסוגיה העוסקת בדיני חנוכה ?

ולפי מה שכותב הרב מגלה עמוקות זצ"ל שגלות יון היתה עונש על מכירת יוסף, ושבימי החנוכה אנו מתקנים את החטא של מכירת יוסף, אכן יש שייכות בין חנוכה לסיפור המכירה, ובזה שהביאה הגמרא את הדרשה של רב תנחום בסוגיה של חנוכה באה לרמוז שימי חנוכה מסוגלים לתיקון חטא זה.

וכפי שנתבאר עד כה מדברי רבותינו ז"ל שעיקר העבודה והתיקון הוא במידת הענוה, שעליה כתב הרמב"ן באגרת "שהיא מידה טובה מכל המידות טובות

